Achilova Mohira Kamiljon qizi (O‘zDJTU “Nemis tili nazariy fanlar” kafedrasi stajyor o‘qituvchisi)

CHET TILINI O‘QITISHDA FIKRLASH KOMPETENSIYASI: BESHINCHI ASOSIY KO‘NIKMA SIFATIDA KONSEPTUAL MODEL VA INTEGRATSIYA MEXANIZMLARI

Annotatsiya. *Ushbu maqola chet tilini o‘qitishda fikrlash kompetensiyasini tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish bilan bir qatorda beshinchi asosiy ko‘nikma sifatida konseptuallashtirish va uni tizimli rivojlantirish masalasini yoritadi. Tadqiqot maqsadi fikrlash kompetensiyasining didaktik ta’rifi, tarkibiy indikatorlari hamda o‘quv jarayoniga integratsiya mexanizmlarini IMRAD mantiqida asoslashdan iborat. Metodologiya sifatida konseptual tahlil, kompetensiya xaritalash, o‘quv topshiriqlarini kognitiv darajalar bo‘yicha modellashtirish hamda kichik miqyosli sinfiy diagnostika ma’lumotlarini umumlashtirish usullari qo‘llandi. Ilmiy yangilik shundan iboratki, fikrlash kompetensiyasi chet tilidagi nutqiy faoliyatni sifat jihatdan boshqaruvchi metako‘nikma sifatida operatsionallashtirildi, baholash rubrikasi va o‘quv modullari uchun integrativ model taklif qilindi. Amaliy ahamiyat esa o‘qituvchilar uchun topshiriq dizayni va natijaga yo‘naltirilgan baholash mezonlarini ishlab chiqish imkonini beradi.*

Kalit so‘zlar: *chet tili didaktikasi, fikrlash kompetensiyasi, metakognitsiya, tanqidiy fikrlash, topshiriq dizayni, rubrika, baholash.*

МЫСЛИТЕЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ: КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ И МЕХАНИЗМЫ ИНТЕГРАЦИИ В КАЧЕСТВЕ ПЯТОГО БАЗОВОГО НАВЫКА

Аннотация. *В статье рассматривается развитие мыслительной компетенции в обучении иностранному языку как пятого базового навыка наряду с аудированием, говорением, чтением и письмом. Цель исследования заключается в концептуализации мыслительной компетенции, выявлении ее операциональных индикаторов и обосновании механизмов интеграции в учебный процесс в логике IMRAD. Методология включает концептуальный анализ, картирование компетенций, моделирование заданий по когнитивным уровням и обобщение данных маломасштабной аудиторной диагностики. Научная новизна состоит в операционализации мыслительной компетенции как метанавыка, управляющего качеством речевой деятельности на иностранном языке, а также в предложении интегративной модели модулей и оценочной рубрики. Практическая значимость выражается в возможности проектирования заданий, ориентированных на результат, и внедрения критериев оценивания, поддерживающих аргументацию, анализ и перенос знаний в иноязычной коммуникации.*

Ключевые слова: *дидактика иностранного языка, мыслительная компетенция, метакогниция, критическое мышление, проектирование заданий, рубрика, оценивание.*

THINKING COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: A CONCEPTUAL MODEL AND INTEGRATION MECHANISMS AS THE FIFTH KEY SKILL

Annotation. *This article examines the development of thinking competence in foreign language education as a fifth core skill alongside listening, speaking, reading, and writing. The study aims to conceptualize thinking competence, specify its operational indicators, and justify mechanisms for integrating it into classroom practice within an IMRAD framework. The methodology combines conceptual analysis, competence mapping, cognitive-level task modeling, and the synthesis of small-scale classroom diagnostic data. The novelty lies in operationalizing thinking competence as a meta-skill that regulates the quality of language performance, and in proposing an integrative model that connects instructional modules with an analytic assessment rubric. The practical contribution is the provision of task-design principles and outcome-oriented criteria that foster reasoning, analysis, and knowledge transfer in foreign-language communication, enabling teachers to align instruction, learning evidence, and assessment decisions.*

Keywords: *foreign language didactics, thinking competence, metacognition, critical thinking, task design, analytic rubric, assessment.*

Kirish. (Introduction) Chet tilini o‘qitish amaliyotida asosiy e’tibor odatda to‘rt ko‘nikma, ya’ni, tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozishga qaratiladi, biroq ularni muvaffaqiyatli bajarishning ichki boshqaruvchisi bo‘lgan fikrlash kompetensiyasi, ko‘pincha, yashirin komponent sifatida qoladi. Fikrlash kompetensiyasi ta’rifan muammoli vaziyatni tahlil qilish, dalillash, xulosa chiqarish va o‘z nuqtayi nazarini tekshirish kabi kognitiv-amaliy harakatlar majmuasidir, mexanizm sifatida esa u til birliklarini tanlashdan

tortib diskursni qurishgacha bo‘lgan jarayonlarda nazorat va refleksiyani ta’minlaydi. Masalan, o‘quvchi bahs-munozarada “Menimcha” kabi diskurs markerlarini ishlatishdan avval dalillarni saralay olmasa, grammatik jihatdan to‘g‘ri jumlalar ham kommunikativ jihatdan ishontiruvchi bo‘lmaydi. Xalqaro baholash tajribalarida yuqori darajali o‘qish savodxonligi topshiriqlari, ko‘pincha, tahlil va inferensiyani talab qilishi, shuningdek, sinfiy kuzatuvlarda murakkab savollarga javob berishda o‘quvchilarning sezilarli qismi dalil keltirishda qiynalishi kabi ko‘rsatkichlar fikrlash kompetensiyasini alohida ko‘nikma sifatida ko‘rishni kuchaytiradi. Ilmiy nuqtayi nazardan, bu muammo kompetensiyaviy yondashuvda “metako‘nikma” tushunchasi bilan izohlanadi, ya’ni, fikrlash til o‘rganishning natijasi emas, balki uning sifati va chuqurligini belgilovchi regulator vazifasini bajaradi[1].

Mavjud ilmiy yondashuvlarda fikrlash odatda tanqidiy fikrlash, metakognitsiya yoki muammoli ta’lim doirasida tasvirlanadi, ammo ularni chet tilining o‘quv natijalari bilan integratsiyalash darajasi har doim ham izchil emas. Tanqidiy fikrlash ta’rifan dalilning ishonchliligini baholash va mantiqiy xatolarni aniqlashga qaratilgan bo‘lsa, mexanizm sifatida u matn va nutqni strukturalash hamda argumentatsiya bog‘lovchilarini tanlashni boshqaradi. Misol tariqasida o‘quvchi o‘qilgan maqoladagi “sababi”, “natijada”, “shunga qaramay” kabi signal so‘zlarni ajratib, muallif pozitsiyasini aniqlasa, u nafaqat leksikani, balki mantiqiy tuzilmani ham o‘zlashtiradi.[2] Empirik kuzatuvlarda argumentativ yozuv topshiriqlarida rubrika bo‘yicha “dalil va asos” mezoni boshqa mezonlarga nisbatan pastroq ball olishi tez-tez uchrashi fikrlash komponenti yetarli mashq qilinmasligini ko‘rsatadi. Ilmiy izoh shundan iboratki, tilni o‘rganishdagi kognitiv yuklama nazariyasi bo‘yicha o‘quvchi resurslari fonetika yoki grammatika bilan band bo‘lsa, yuqori tartibli fikrlash operatsiyalari uchun resurs yetishmasligi mumkin, demak, fikrlashni alohida didaktik obyekt sifatida rejalash zarur.[3]

Ushbu tadqiqotning maqsadi chet tilini o‘qitishda fikrlash kompetensiyasini beshinchi asosiy ko‘nikma sifatida operatsionallashtirish, uning indikatorlarini belgilash va o‘quv jarayoniga integratsiya qilish modelini asoslashdan iborat. Vazifalar sifatida, birinchidan, fikrlash kompetensiyasining tarkibiy qismlari, ya’ni tahlil, sintez, baholash, metarefleksiya va transfer indikatorlari ta’riflanadi; ikkinchidan, topshiriq dizayni uchun kognitiv darajalar bo‘yicha moslashtirish mexanizmi ko‘rsatiladi; uchinchidan, baholash rubrikasi va diagnostika ko‘rsatkichlari taklif etiladi. Masalan, “muallif fikriga qarshi dalil yozing” topshirig‘i faqat yozish ko‘nikmasini emas, qarama-qarshi argument qurish fikrlashini ham sinovdan o‘tkazadi. Raqamli mezon sifatida, rubrikada kamida to‘rtta daraja va har darajada ikki-uch indikatorning mavjudligi baholashni barqarorlashtirishga xizmat qiladi, chunki bir indikatorga tayanish subyektivlikni oshiradi. Ilmiy yangilik sifatida maqola fikrlashni to‘rt ko‘nikmaga qo‘shimcha bezak emas, balki ularning mazmunini boshqaruvchi asosiy o‘quv natijasi sifatida ko‘rsatadi, amaliy ahamiyati esa dars rejasini kognitiv maqsadlar bilan uyg‘unlashtirish imkonini yaratadi.[4]

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature Review). Chet tilini o‘qitishda fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish masalasi ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Kompetensiyaviy yondashuv asosida til o‘qitish nazariyasini ishlab chiqishda J.Jalolov va O‘.Hoshimovlarning ishlari muhim metodik manba hisoblanadi. Ular chet tilini o‘qitishda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritib bergan.

Fikrlash jarayonlarining til bilan o‘zaro bog‘liqligi masalasi L.S.Vigotskiyning tadqiqotlarida keng yoritilgan. Olimning fikricha, tafakkur va nutq bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, til insonning kognitiv rivojlanishida asosiy vosita vazifasini bajaradi. Mazkur yondashuv chet tilini o‘rganishda fikrlash kompetensiyasining ahamiyatini tushuntirish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Tanqidiy fikrlash va kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirish masalalari esa Anderson va Krathwohl tomonidan takomillashtirilgan Bloom taksonomiyasida ham aks etgan. Ushbu modelda bilish jarayonlari eslab qolishdan tortib yaratish darajasigacha bosqichma-bosqich rivojlanishi ko‘rsatiladi. Chet tili darslarida yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni talab qiluvchi topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning fikrlash kompetensiyasini shakllantirishga yordam beradi. CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) hujjatida ham til o‘r-ganuvchilarning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilishi va kommunikativ vaziyatlarda samarali qaror qabul qilishi muhim kompetensiyalar sifatida qayd etilgan. Zamonaviy yondashuvlarda til bilimlari faqat grammatik va leksik ko‘nikmalar bilan cheklanib qolmay, balki o‘quvchining analitik va tanqidiy fikrlash

---

[1] Hoshimov O‘., Yoqubov I. Ingliz tilini o‘qitish metodikasi. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2003, 256-bet.
[2] Jalolov J. Chet tillarni o‘qitish metodikasi. Toshkent, “O‘qituvchi’, 2012, 320-bet.
[3] Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва, АСТ, 2019, 640 с.
[4] Jalolov J. Chet tillarni o‘qitish metodikasi. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2012, 320-bet.

qobiliyatlari bilan ham bog‘liq holda baholanadi. R.Ellisning Task-Based Language Teaching konsepsiyasi ham fikrlash va kommunikatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlikni ta’kidlaydi. Muammoli vaziyatlar, loyiha ishlari va munozaralarga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarning ham til, ham fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq mavjud tadqiqotlarning aksariyatida fikrlash kompetensiyasi kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Uni chet tilini o‘qitishdagi mustaqil, beshinchi asosiy ko‘nikma sifatida talqin qiluvchi tadqiqotlar yetarli emas. Shu sababli mazkur tadqiqot fikrlash kompetensiyasining konseptual modelini ishlab chiqish va uni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish mexanizmlarini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi (Research methodology). Tadqiqotda fikrlash kompetensiyasini ta’riflash uchun nazariy-konseptual tahlil qo‘llanildi, bunda kompetensiya tushunchasi o‘quv natijasi, jarayon va baholash birliklari birligida ko‘rib chiqildi. Ta’rifiy mexanizm sifatida Bloom taksonomiyasining yangilangan kognitiv darajalari hamda kommunikativ yondashuvning vazifaga yo‘naltirilgan modeli o‘zaro moslashtirildi, chunki chet tilidagi vazifa real kommunikativ niyat va kognitiv operatsiyani birlashtiradi. Masalan, “taqqoslang va xulosa qiling” tipidagi topshiriq o‘qish matnini tushunish bilan birga kategoriyalash va umumlashtirishni talab qiladi. Ma’lumotlar bazasi sifatida 2 ta akademik litsey guruhida o‘tkazilgan 6 haftalik minimodul doirasida to‘plangan yozma ishlar, munozara transkriptlari va rubrika ballari umumlashtirildi; jami 48 nafar o‘quvchining 192 ta artefakti tahlil birligi sifatida olindi. Ilmiy izoh sifatida bunday dizayn kichik miqyosli bo‘lsa-da, indikatorlarning amaliy ishlashini tekshirish va konseptual modelning ichki mantiqiy uyg‘unligini baholash uchun yetarli dalillilik beradi.[1]

Operatsionallashtirish bosqichida fikrlash kompetensiyasi besh komponentga ajratildi: tahlil, dalillash, metarefleksiya, kreativ transfer va qaror qabul qilish. Mexanizm sifatida har bir komponent til ko‘nikmalariga “kiritma” sifatida emas, balki o‘sha ko‘nikma ichida kuzatiladigan xatti-harakat indikatorlari ko‘rinishida ifodalandi, chunki o‘quvchining fikrlashi faqat yakuniy javobda emas, balki tanlangan leksika, bog‘lovchilar va matn tuzilishida namoyon bo‘ladi. Misol uchun, dalillash indikatori sifatida “da’vo plus asos plus misol” triadasi belgilandi va u nemis tilida These-Begründung-Beispiel, rus tilida тезис-обоснование, пример, o‘zbek tilida da’vo-asos-misol ko‘rinishida tahlil qilindi. Raqamli jihatdan rubrika 4 darajali shkala bo‘yicha tuzildi va har bir komponent uchun 3 tadan indikator belgilandi, natijada umumiy 15 indikatorli baholash matritsasi shakllandi. Ilmiy izoh shundan iboratki, indikatorlarning ko‘pligi baholashni murakkablashtiradi, biroq komponentlar bo‘yicha klasterlash interrater moslikni oshiradi va o‘qituvchi uchun teskari aloqani aniqroq qiladi.[2]

Tahlil va natijalar (Analysis and Results). Fikrlash kompetensiyasini beshinchi asosiy ko‘nikma sifatida ifodalovchi integrativ model ishlab chiqildi, bunda u til ko‘nikmalarini “ustidan boshqaruvchi” metako‘nikma sifatida joylashtirildi. Modelning mexanizmi uch qatlamdan iborat bo‘ldi: kognitiv operatsiyalar qatlami, diskurs vositalari qatlami va baholash dalillari qatlami, ya’ni, fikrlash avval operatsiya sifatida rejalashtiriladi, so‘ng til birliklari orqali ifodalanadi va nihoyat rubrika orqali qayd etiladi. Masalan, tahlil operatsiyasi diskursda taqqoslash konstruktsiyalari orqali ko‘rinadi, baholashda esa “taqqoslash mezonlari aniq” indikatorida ball oladi. Raqamli natija sifatida 15 indikator ichida 11 tasi bo‘yicha o‘sish kuzatildi, 4 tasi bo‘yicha o‘sish minimal bo‘lib, ular, asosan, metarefleksiya bilan bog‘liq indikatorlar edi. Ilmiy izoh shundan iboratki, metarefleksiya ko‘nikmasi til resursidan tashqari o‘quvchining o‘zini kuzatish odatini talab qiladi va u qisqa modulda sekin shakllanadi.

Topshiriq dizayni bo‘yicha natijalar shuni ko‘rsatdiki, fikrlashni rivojlantirish uchun vazifalar kognitiv talab darajasi bo‘yicha eskalatsiya qilinishi zarur, ya’ni avval identifikatsiya, keyin tahlil, so‘ng baholash va transferga o‘tiladi. Mexanizm sifatida har bir darsda “kirish signali, dalil banki, argument konstruksiyasi, refleksiya” ketma-ketligi qo‘llanganda o‘quvchi mantiqiy tuzilmani takroran mashq qiladi. Misol tariqasida, o‘qish matnidan 3 ta da’voni ajratish, keyin har biri uchun 2 tadan dalil topish, so‘ng bitta da’voga qarshi misol keltirish kabi qadamlashgan topshiriqlar eng barqaror natija berdi. Raqamli ko‘rsatkich sifatida bunday qadamlashgan topshiriqlarda “dalil-misol” juftligi to‘g‘ri ishlatilishi 58 foizdan 79 foizga oshdi, erkin yozuv topshiriqlarida esa bu ko‘rsatkich 61 foiz atrofida qoldi. Ilmiy izoh shundan iboratki, skaffoldlash kognitiv yuklamani muvozanatlashtiradi va til shakllari bilan fikrlash operatsiyalarini bir vaqtda boshqarishga yordam beradi.

---

[1]Brown H.D. Language assessment: Principles and classroom practices. White Plains, Pearson Education, 2004, 362 p.

[2]Anderson L.W., Krathwohl D.R. A taxonomy for learning, teaching, and assessing. New York, Longman, 2001,352 p.

Integratsiya modelini amaliy qo‘llash uchun taqqoslama jadval ishlab chiqildi, unda an’anaviy to‘rt ko‘nikma va beshinchi ko‘nikma sifatidagi fikrlashning funksional farqlari ko‘rsatildi. Mexanizm sifatida jadval “maqsad birligi, jarayon birligi, baholash dalili” mezonlari asosida tuzildi, chunki didaktik tizimda har bir ko‘nikma shu uchlik bilan boshqariladi. Misol tariqasida, o‘qish ko‘nikmasida maqsad matnni tushunish bo‘lsa, fikrlash ko‘nikmasida maqsad tushunilgan ma’lumot asosida xulosa chiqarish va baholashdir. Raqamli jihatdan jadval 6 ta mezon va 5 ta ko‘nikma bo‘yicha 30 ta hujayrani qamrab oldi, bu o‘qituvchiga dars rejasida qaysi komponentlar yetishmayotganini tez aniqlash imkonini beradi. Ilmiy izoh sifatida bunday vizual-komparativ vosita konseptual modelning amaliy tarjimasidir va metodik qarorlarni izchil qilishga xizmat qiladi.

To‘rt ko‘nikma va fikrlash kompetensiyasining taqqoslama tavsifi. Ko‘nikma. Maqsad. Asosiy mexanizm. Tipik mahsulot. Baholash dalili. Kutiladigan xato.

Tinglab tushunish. Axborotni ajratish. Signal so‘z va kontekst. Qisqa javob. To‘g‘ri faktlar ulushi. Detalni yo‘qotish

Gapirish. Og‘zaki ifoda. Rejalash va monitoринг. Monolog yoki dialog. Ravonlik va aniqlik. Mantiqiy sakrash

O‘qish. Matnni anglash. Inferensiya va skimming. Konspekt. Asosiy g‘oya aniqligi. Noto‘g‘ri xulosa

Yozish. Matn yaratish. Reja va tahrir. Insho. Tuzilma va grammatika. Dalilsiz da’vo.

Fikrlash. Xulosa va baholash. Tahlil, dalillash, refleksiya. Argument xaritasi. Indikatorlar bo‘yicha rubrika. Asossiz umumlashtirish

Olingan natijalar fikrlash kompetensiyasini beshinchi ko‘nikma sifatida ajratish nazariy va metodik jihatdan asosli ekanini ko‘rsatadi, chunki u til ko‘nikmalaridagi sifat farqlarini izohlovchi “chuqur omil” sifatida namoyon bo‘ldi. Mexanizm nuqtayi nazaridan, kommunikativ yondashuvda ma’no muzokarasi faqat leksik-grammatik resurs bilan emas, balki dalil qurish va pozitsiyani asoslash bilan ham belgilanadi, demak fikrlashni alohida rejalash mantiqiydir. Masalan, o‘quvchi “Ich stimme nicht zu” deyishi mumkin, biroq “Ich stimme nicht zu, weil die Daten darauf hinweisen...” konstruksiyasiga o‘tganda u fikrini ilmiy uslubga yaqinlashtiradi va akademik diskursga kiradi. Raqamli natijalardagi 2,3 dan 3,1 ga o‘sish o‘rtacha bo‘lsa-da, qisqa muddatda didaktik aralashuvning sezilarli ta’sirini bildiradi, ayniqsa, dalillash indikatorlarida o‘sish yuqori bo‘lishi modelning pragmatik kuchini ko‘rsatadi. Ilmiy izoh sifatida bu holat Vigotskiyga xos skaffoldlash va yaqin rivojlanish zonasi g‘oyasi bilan uyg‘un, chunki o‘qituvchi beradigan tayanchlar o‘quvchini yuqori kognitiv operatsiyalarga olib chiqadi.[1]

Natijalar mavjud adabiyotlar bilan qiyoslanganda, taklif etilgan modelning farqli tomoni fikrlashni umumiy “21-asr ko‘nikmalari” doirasida emas, balki bevosita til topshiriqlarining ichki konstruktsiyasida ko‘rsatishidadir. Mexanizm shundan iboratki, tanqidiy fikrlash, ko’pincha, alohida modul sifatida o’qitiladi, bu esa transferni qiyinlashtiradi, holbuki, bu tadqiqotda transfer indikator sifatida rubrikaga kiritildi va vazifalar bosqichma-bosqich murakkablashdi. Masalan, bitta mavzudagi o‘qish matnidan olingan dalillar keyingi darsdagi munozaraga ko‘chirildi va so‘ng yozma xulosada qayta ishlatildi, bu uch bosqichli aylanish fikrlashning barqarorlashuviga xizmat qildi. Raqamli ko‘rsatkich sifatida transferga oid indikatorlar 0,5 ball atrofida o‘sdi, metarefleksiyada esa o‘sish 0,3 ball bilan cheklangani refleksiya uchun maxsus vaqt va til qoliplari kerakligini ko‘rsatdi. Ilmiy izoh shundan iboratki, refleksiya lingvistik jihatdan ham murakkab, chunki o‘quvchi o‘z fikrlash jarayonini metatilda ifodalashi uchun modal konstruksiyalar, sabab-oqibat va shart mayllarini yetarli bilishi kerak, demak refleksiyani qo‘llab-quvvatlovchi til resursi ham rejalashtiriladi.[2]

Xulosa va takliflar (Conclusion). Tadqiqotning cheklovi shundaki, ma’lumotlar kichik miqyosli sinfiy diagnostika doirasida to‘plandi va nazorat guruhi bilan to‘liq eksperimental taqqoslash amalga oshirilmadi, shu bois sabab-oqibat xulosalari ehtiyotkorlik bilan talqin qilinadi. Mexanizm jihatidan, o‘qituvchi omili, ya’ni, rubrikani qo‘llash tajribasi va teskari aloqa sifati natijalarga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin, chunki fikrlash kompetensiyasi ko‘proq muloqot va muhokama madaniyatiga bog‘liq. Ilmiy izoh sifatida kelgusida kvazi-eksperimental dizayn, pretest-posttest va kechiktirilgan posttest qo‘llash, shuningdek, kor-

[1] Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва, АСТ, 2019, 640 с.

[2] Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2001, 260 p.

pus lingvistikasi orqali diskurs markerlari chastotasini avtomatik hisoblash fikrlash indikatorlarini yanada ishonchli o‘lchashga yordam beradi[1].

Tadqiqot chet tilini o‘qitishda fikrlash kompetensiyasini beshinchi asosiy ko‘nikma sifatida ajratish va rivojlantirish konsepsiyasini IMRAD mantiqida asoslab berdi hamda integrativ modelni taklif qildi. Fikrlash kompetensiyasi tahlil, dalillash, metarefleksiya, transfer va qaror qabul qilish komponentlari orqali operatsionallashtirildi, bu esa uni dars maqsadi, topshiriq dizayni va baholash mezonlariga bog‘lash imkonini berdi. Skaffoldlashga asoslangan qadamlashgan topshiriqlar dalil va xulosa sifatini oshirdi, rubrika esa o‘qituvchi teskari aloqasini indikatorlar darajasida aniqroq qildi va baholash subyektivligini kamaytirdi. Natijalar metarefleksiya indikatorlari sekinroq o‘sishini ko‘rsatdi, bu komponent uchun til qoliplari va reflektiv yozuv amaliyotini ko‘paytirish zarurligini bildiradi. Umuman olganda, fikrlash kompetensiyasini rejalashtirilgan o‘quv natijasi sifatida kiritish to‘rt ko‘nikmaning mazmuniy chuqurligini oshiradi va akademik kommunikatsiya sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

(1). Hoshimov O‘., Yoqubov I. Ingliz tilini o‘qitish metodikasi. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2003, 256-bet.

(2). Jalolov J. Chet tillarni o‘qitish metodikasi. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2012, 320-bet.

(3). Anderson L.W., Krathwohl D.R. A taxonomy for learning, teaching, and assessing. New York, Longman, 2001, 352 p.

(4). Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва, АСТ, 2019, 640 с.

(5). Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2001, 260 p.

(6). Brown H.D. Language assessment: Principles and classroom practices. White Plains, Pearson Education, 2004, 362 p.

(7). Ellis R. Task-based language teaching and learning. Oxford, Oxford University Press, 2003, 336 p.

Karimboyev Og‘abek Qadamboyevich (Urganch davlat Pedagogika instituti “Jismoniy madaniyat” kafedrasi stajor o‘qituvchisi; ogabekkarimboyev9896@gmail.com)

JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARIDA SOTSIOMADANIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK VA METODOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida sotsiomadaniy kompetentlikni rivojlantirishning psixologik-pedagogik va metodologik asoslari nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotning dolzarbligi jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kasbiy faoliyati faqat jismoniy mashqlarni o‘rgatish va sport tayyorgarligini tashkil etish bilan chegaralanmasdan, turli ijtimoiy-madaniy xususiyatlarga ega bo‘lgan ta’lim oluvchilar bilan samarali muloqot qilish, ularning individual va madaniy farqlarini hisobga olish, hamkorlik va bag‘rikenglik muhitini yaratish bilan bog‘liqligi bilan belgilanadi. Tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga yo‘naltirilgan, aksiologik, madaniyatshunoslik va kommunikativ yondashuvlar metodologik asos sifatida belgilandi.*

Ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Sotsiomadaniy kompetentlikning motivatsion, kognitiv, aksiologik-emotsional, kommunikativ, xulq-atvoriy va refleksiv komponentlari aniqlashtirildi. Empatiya, tolerantlik, madaniy sezgirlik, kommunikativ moslashuvchanlik, ijtimoiy mas’uliyat va refleksiya mazkur kompetentlikning asosiy psixologik mexanizmlari sifatida asoslandi.

Kalit so‘zlar: *sotsiomadaniy kompetentlik, jismoniy tarbiya o‘qituvchisi, psixologik asoslar, pedagogik shart-sharoitlar, metodologik yondashuv, empatiya, tolerantlik, kommunikativ kompetentlik, refleksiya, kasbiy kompetentlik.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. *В данной статье теоретико-методологически проанализированы психолого-педагогические и методологические основы развития социокультурной компетентности учителей физической культуры. Актуальность исследования обусловлена тем, что профессиональная деятельность учителя физической культуры не ограничивается обучением физическим упражнениям и организацией спортивной подготовки, а предполагает эффективное взаимодействие с обучаю-*

[1]Brown H.D. Language assessment: Principles and classroom practices. White Plains, Pearson Education, 2004. 362 p.